

LAKIVALIOKUNNAN LAUSUNTO 5/2014 vp

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (vapautensa menettäneiden oikeusapua koskeva direktiivi)

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan puhemies on 7 päivänä helmikuuta 2014 lähettänyt valtioneuvoston kirjelmän ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (vapautensa menettäneiden oikeusapua koskeva direktiivi) (U 1/2014 vp) käsiteltäväksi suureen valiokuntaan ja samalla määrännyt, että lakivaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa suurelle valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- hallitussihteeri Kirta Heine, oikeusministeriö
- poliisitarkastaja Antti Simanainen, sisäministeriö
- johtava julkinen oikeusavustaja Marjo Kurki, Helsingin oikeusaputoimisto.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut
— Suomen Asianajajaliitto.

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi

Euroopan komissio on 27 päivänä marraskuuta 2013 tehnyt ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä (KOM(2013) 824 lopullinen).

Direktiivillä määritettäisiin vähimmäisvaatimukset, joita sovelletaan vapautensa menettäneiden epäiltyjen tai syytettyjen oikeuteen saada oikeusapua rikosoikeudellisten menettelyjen ensivaiheessa sekä eurooppalaisen pidätysmääräyksen mukaisen menettelyn kohteena olevien henkilöiden oikeuteen saada oikeusapua

menettelyjen ensivaiheessa ja myöhemmissä vaiheissa. Vähimmäisvaatimuksia olisi sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella.

Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto suhtautuu direktiiviehdotukseen lähtökohtaisesti myönteisesti. Rikosprosessuaalisilla oikeussuojatakeilla lisätään jäsenvaltioiden luottamusta toistensa järjestelmiin, ja sitä kautta luodaan paremmat edellytykset tuomioiden ja päätösten vastavuoroiselle tunnustamiselle. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti siihen, että unionin tasolla luodaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyjen ja syytettyjen sekä pidätysmääräysmenettelyn kohteena olevien prosessuaalisia oikeussuojatakeita koske-

vat vähimmäissäännöt, jotka täyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asettamat vaatimukset. Valtioneuvosto pitää kannatettavana myös direktiiviehdotukseen liittyvän rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeutta oikeusapuun rikosoikeudel-

lisissä menettelyissä koskevan suosituksen tavoitteita.

Ehdotusten yksityiskohtia tulee kuitenkin vielä harkita ja neuvotteluissa pyrkiä siihen, että säännökset ovat tarkoituksenmukaisia ja riittävän joustavia.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Euroopan komissio on 27 päivänä marraskuuta 2013 tehnyt ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä (KOM(2013) 824 lopullinen). Direktiiviehdotukseen liittyy komission suositus rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeudesta oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä (C(2013) 8179).

Direktiiviehdotus ja siihen liittyvä suositus ovat osa komission toimenpidepakettia, jonka tavoitteena on vahvistaa rikosoikeudellisiin menettelyihin liittyviä oikeusturvatakeita. Paketin muut osat ovat syyttömyysolettamaa koskeva direktiiviehdotus (KOM(2013) 821 lopullinen), ehdotus rikoksista epäiltyjen tai syytettyjen lasten oikeuksia koskevaksi direktiiviksi (KOM(2013) 822 lopullinen) sekä komission suositus haavoittuvassa asemassa olevista epäilyistä (C(2013) 8178). Toimenpidepaketin kokonaisuutta esitellään komission tiedonannossa KOM(2013) 820 lopullinen.

Lakivaliokunta suhtautuu saamansa selvityksen perusteella valtioneuvoston tavoin myönteisesti siihen, että unionin tasolla luodaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyjen ja syytettyjen sekä pidätysmääräysmenettelyn kohteena olevien prosessuaalisia oikeussuojatakeita koskevat vähimmäissäännöt, jotka täyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asettamat vaatimukset.

Valtioneuvoston kirjelmän mukaan kansallisessa lainsäädännössä on direktiiviehdotusta

vastaavat säännökset epäillyn, syytetyn tai pidätetyn oikeudesta oikeusapuun rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Kirjelmässä on tältä osin viitattu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun säännöksiin puolustajan määräämisestä ja todettu, että jos edellytykset puolustajan määräämiselle eivät täyty, on mahdollista saada oikeusapulain mukaista oikeusapua. Lisäksi esitutkintalaissa (805/2011) on säännökset oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa (4 luku 10 ja 11 §). Asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, mikäli asia ei ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä.

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää direktiiviehdotuksen suhdetta kansalliseen lainsäädäntöön tulkinnanvaraisena erityisesti vähäisten rikosasioiden käsittelyssä.

Direktiiviehdotuksen 4 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan oikeus saada ensivaiheen oikeusapua rikosoikeudellisissa menettelyissä on henkilöllä, joka on menettänyt vapautensa. Artiklan 2 kohdan mukaan ensivaiheen oikeusapua on myönnettävä ilman aiheetonta viivästystä vapaudenmenetyksen jälkeen ja joka tapauksessa ennen kuulusteluja.

Saadun selvityksen mukaan oikeusavun saatavuuden turvaaminen kaikille vapautensa menettäneille epäillyille direktiiviehdotuksessa esitetyllä tavalla nimenomaan vapaudenmenetyksen alkuvaiheessa edellyttäisi lainsäädännön tarkistamista. Tämä johtuu siitä, että direktiiviehdotuksen sanamuoto on ehdoton. Sen sijaan edellytykset puolustajan määräämiselle ovat valtioneuvoston kirjelmässä esitetyllä

tavalla rajoitetut, ja oikeusapulain (257/2002) mukaisen oikeusavun saamiselle on säädetty edellytyksiä. Oikeusavun saaminen riippuu ensinnäkin taloudellisesta asemasta (3 §). Toisaalta oikeusapuun ei kuulu avustaminen yksinkertaisessa rikosasiassa, jossa yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta tai jossa muutoin odotettavissa olevaan rangaistukseen ja asian selvitettyyn tilaan nähden syytetyn oikeusturva ei edellytä avustajan käyttämistä (6 §:n 2 momentin 2 kohta).

Edellä todetun nojalla lakivaliokunta toteaa pitävänsä muun muassa prosessiekonomisten syiden vuoksi tärkeänä, että direktiivissä ehdotetun sääntelyn tarkoituksenmukaisuutta vielä

tarkoin pohdittaisiin. Tämä liittyy etenkin siihen, jos direktiivi edellyttäisi oikeusavun laajentamista vähäisinä pidettävien rikosasioiden käsittelyssä. Olennaista on vastaajan oikeusturvan takaaminen. Lakivaliokunnan tietoon ei ole saatettu, että Suomessa voimassa olevan sääntelyn nojalla oikeusturvaa ei kyettäisi riittävässä määrin takaamaan.

Lausunto

Lausuntonaan lakivaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa edellä esitetyin tarkennuksin ja täydennyksin valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 7 päivänä maaliskuuta 2014

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Anne Holmlund /kok
vpj. Stefan Wallin /r
jäs. Arja Juvonen /ps
Jaana Pelkonen /kok
Arto Pirttilahti /kesk
Kristiina Salonen /sd

Ari Torniainen /kesk
Kaj Turunen /ps
Oras Tynkkynen /vihr
Peter Östman /kd
vjäs. Eeva-Maria Maijala /kesk
Raimo Piirainen /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Matti Marttunen.